

DOMAGOJ VIDOVIĆ

O imenu Bar¹

Kad se spomene Hrvate u Crnoj Gori, prva je asocijacija prosječnomu Hrvatu koji živi u Hrvatskoj Boka kotorska, ponetko se sjeti i Budve, koja je od XVII. do XIX. stoljeća iznjedrila čitavu skupinu ekscentričnih hrvatskih književnika pustolova, a još je manjemu broju Hrvata poznato da je Bar s okolicom (jednom riječju Svebarje) također područje u kojemu živi starosjedilačka hrvatska zajednica. U povijest hrvatske književnosti Bar je zlatnim slovima upisao Pop Dukljanin, čiji je *Ljetopis* nastao u XII. stoljeću, barski su se hrvatski književnici, čiji su tekstovi onomad pisani latinskim i talijanskim jezikom, u XVI. i XVII. stoljeću dopisivali sa svojim kolegama iz dalmatinskih gradova, a pronađen je i jedan kraći tekst iz XVII. stoljeća napisan na hrvatskome jeziku. Prijelomna je godina u povijesti Bara 1571. Tad je grad pao u osmanlijske ruke, u kojima je ostao iduća tri stoljeća. U tome je razdoblju od duhovnoga i kulturnoga središta u velikoj mjeri postao zgarishtëm. Samostanski su se skriptoriji ispraznili, umjetnine su iz nekoliko desetaka barskih crkava uglavnom uništene ili ukradene, a nekoć većinski katolici postali su manjinom. Malobrojna starosjedilačka hrvatska zajednica ponosna je na slavnu povijest Bara i Barske nadbiskupije te tisućljetnu baštinu koju čuva nepovoljnim povijesnim okolnostima unatoč.

Tri slova za velike muke po tumačenju

Bar se u srednjovjekovnim dokumentima nazivao *Antivari* ili *Antibarum*, što bi značilo ‘nasuprot ili preko puta Barija’, tj. u slobodnijemu prijevodu *Prekobari* (usp. slovenski toponim *Prekmurje* i hrvatski *Prekopakra*). S njim je povezano i albansko ime *Tivari*, koje je mlađega postanja i nastalo je prema jednome od talijanskih imena. Hrvatsko (i općenito južnoslavensko) ime Bar spominje se 1198. te se izvodi od latinskoga *Barium* upravo kao talijanski *Bari*, a na to koliko su se rano u Baru i njegovoj okolici susreli starosjedilački Romani i doseljeni Slaveni, upućuje niz suvremenih slavenskih toponima koji su odreda dalmatoromanskoga postanja, tj. svojevrsni su spomenici izumrloga barskog dijalekta dalmatoromanskoga jezika (koji proučava i jedan Baranin, povjesničar Savo Marković), starijega brata talijanskomu jeziku. Na njega upućuju toponimi kao što su *Brbot* ‘sveti Barbat’, *Sustas* ‘sveti Eustahije’, *Sutomore* ‘sveta Marija’, *Spic* ‘hospicij, samostansko konačište, danas bi se reklo: hostel’ ili *Sutorman* ‘sveti Roman’.

¹ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja* (CROIDENT), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar”, a koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

(Michele Garuba) ili kaldejskim nazivom *bareis* ‘vrsta utvrde’ (Emanuele Mola). Držalo se i da označuje utočište (Tommaso Piscitelli), neki su izvodili ime prema mitskome osnivaču Barija kapetanu Barioneu (Antonio Beatillo), a smatralo se i da ime potječe iz grčkoga naziva za kraj bogat vinom.

Osobno mi nekako najsuvislije zvuči mišljenje Marija Cosmaija, talijanskoga jezikoslovca, kojemu je predgovor knjizi pisao jedan od najpoznatijih suvremenih talijanskih književnika i osnivač semiotike Umberto Eco. Po Cosmaijevu je mišljenju ime peucetsko. Peuceti su bili pripadnici jednoga od naroda koji se s naše strane Jadranskoga mora u I. tisućljeću prije Krista preselio na talijansku stranu te su najvjerojatnije srodni Ilirima. Nastanjivali su područje od Barija do Otranta. Grčko ime *Barion* i lat. *Barium* Mario Cosmai povezuje s korijenom **bhau* ‘graditi’ i riječju *bayria* ‘gradnja kuće’. Ipak, treba imati na umu da o ilirskome jeziku ne znamo gotovo ništa, a o peucetskome jeziku ili dijalektu još manje, pa se ni u to tumačenje ne možemo pouzdati kad je u pitanju

značenje. Ipak, ako ime Bari (a time i Bar) nije ni grčko ni latinsko, a vjerojatno nije, barem s određenim stupnjem sigurnosti možemo pretpostaviti da je nastalo na jeziku preditaljskih starosjedilaca. Maštu draška pitanje koje je ime starije, tj. jesu li (pra)-stari Barani otišli u Bari i ondje osnovali naselje i postali Barijci (Barežani) ili je Bar prozvan po Bariju. Ono što sigurno znamo jest da su različita ilirska ili njima srodna plemena u I. tisućljeću prije Krista naselila Apuliju (južnu Italiju) te da je moguće da su

Bariju dali svoje ime. Reprizu smo seobe iz Bara gledali kad su naši predci u zbjegovima pred Osmanlijama bježali u iste krajeve. Bari je Hrvatima zanimljiv i zbog franačko-saracenske bitke iz 871., u kojoj je sudjelovao moj imenjак knez Domagoj i nakon koje su se Arapi nakon gotovo tridesetogodišnje vladavine povukli iz toga grada. U Bariju se čuvaju i moći svetoga Nikole, koji se osobito štuje i u Baru i okolici.

Ima li više barova ili Barova?

Da Bar u Crnoj Gori nije jedini, možemo se uvjeriti već površnim pretraživanjem po mreži. U Francuskoj je postojalo Vojvodstvo Bar, a i danas postoji grad Bar u sjeveroistočnoj i središnjoj Francuskoj. Nadalje, Bar je mjesto u mađarskome dijelu Baranje, u ruskoj pokrajini Burjatiji, četiri su Bara u Ukrajini, tri u Iranu, a postoji i pokrajina Bar u Pandžabu. Francuski se *barovi* povezuju s riječju *barra* granica, burjatski Bar dobio je ime po leopardu ili tigru, pandžapski označuje granicu između prašume i naseljenoga područja, nekoliko ukrajinskih *barova* i jedan mađarski označuju močvarna područja, a za iranske *barove* nisam našao tumačenje.

U zapadnoj Ukrajini, u povijesnoj pokrajini Podolje, postoji gradić Bar s približno istim brojem stanovnika kao i Bar u Crnoj Gori. Njegovo se ime ne povezuje ni s različitim zvijerima ni prašumama. Nastao je na mjestu maloga trgovačkog središta koje se spominje 1401. pod imenom Rov. Godine 1537. poljska ga je kraljica Bona Sforza (1494. – 1557.), supruga poljskoga kralja i litavskoga velikog vojvode Žigmunda I. Starog, prezvala i nazvala po svojemu rodnom gradu Bariju. I sudbina je ukrajinskih Barana donekle slična sudbini istočnjadranskih. Naime, povijest su obaju gradova obilježile žene, koje su barem djelomično talijanskoga podrijetla. Već spomenusmo da je Bona Sforza Barijka, a srpska je kraljica, katolkinja Jelena Anžuska (oko 1236. – 1314.), potjecala iz francuske dinastije Valois, a bila je u srodstvu s Karlom I. Napuljskim. Ona je, uza svojega sina kralja Milutina, zaslužna zato što je benediktinska opatija Gospe Ratačke proširila svoje posjede barem na Paštroviće i Crmnicu, a i po jednoj je od zabilježenih predaja (koje nisu točne jer je Bar znatno stariji, ali su zgodne za priču) dala ime Baru kao gradu poštenih ljudi („Bar me ovdje neće naći ni varati.”). Nadalje, ukrajinski je Bar 1672. – 1699. bio pod upravom Krimskih Tatara koji su bili u savezništvu s Otomanskim Carstvom s tom razlikom da su pokušaji mletačkoga oslobađanja Bara u Crnoj Gori propali, a poljski uspjeli. I ukrajinski Bar ima svoj Stari Bar, a i poštuje Bogorodicu te se u katedrali Velike Gospe čuva ikona Gospe Barske.

Ujedno ima katedralu svete Ane. U njemu živi otprilike podjednak udio pravoslavaca i katolika, a nekoć je živjela i židovska zajednica.

Francusko je francusko

U kratkome povratku u prošlost nastojali smo odgonetnuti čije je ime Bar. Saznali smo i da je više *barova* na svijetu te da su im imena ista sasvim slučajno, ali da su Bar u Crnoj Gori i Ukrajini te Bari u Italiji pravi imenjaci. Žene su (i to dvije slavenske *barova*, a kako je vladarica Bara u Crnoj Gori Jelena, podrijetlom i Francuskinja, meni je jasnije zašto sam u Baru pojeo tako dobar potaž.